

Henry David Thoreau

CHŮZE

Edice „S sebou“ - svazek 13.

6

sedí v jednom kuse doma, může být přítom největším povalečem ze všech; ale tulák v dobrém smyslu není větším povalečem než vinoucí se řeka, která zatím horlivě hledá nejkratší cestu k moři. Mně se však více líbí první výklad, který je asi nejpravděpodobnější. Neboť každá procházka je jakási křížová výprava, kterou káže nějaký Petr Poustevník v nás, abychom šli a znovu dobyli Svatou zemi z rukou nevěřících.

Je pravda, že v dnešní době jsme tuze málo odvažnými křížáky, ba i chodci, nepouštíme se do žádných vytrvalých, nekonečných počinů. Naše výpravy jsou jen okružní cesty, které se večer vrací ke starému krbu, od něhož jsme vyšli. Polovinu procházky jdeme ve svých vlastních šlépějích. Snad i na tu nejkratší procházku bychom měli jít v duchu nesmrtelného dobrodružství, v přesvědčení, že se nikdy nevrátíme - připraveni poslat svoje nabalzamovaná srdce jenom jako ostatky zpět do svých osiřelých království. Jsi-li připraven opustit otce i matku, bratra i sestru, ženu, dítě i přátele a nikdy je už nevidět, zaplatil-li jsi svoje dluhy, napsal svou závěť a vyřídil všechny svoje věci a jsi-li úplně volný, pak jsi připraven k procházce.

A teď k mé vlastní zkušenosti: Mně a mému společníku, neboť někdy mívám společníka, působí radost myslet si, že jsme rytíři nového nebo

5

Rád bych se přimluvil za přírodu, za naprostou svobodu a divokost narozdíl od svobody a kultury pouze občanské, rád bych se díval na člověka spíše jako na obyvatele nebo část a díl přírody než jako na člena lidské společnosti. A rád bych o tom učinil prohlášení i přemrštěné, jen když bude důrazné, neboť je dost obhájci civilizace: tu si vezme na starost pan farář, pan učitel, kdokoli z vás.

Setkal jsem se v životě jen asi se dvěma lidmi, kteří se vyznali v umění chůze, tedy v umění chodit na procházku, kteří měli takřka génia pro toulání (anglicky *sauntering*), slovo, jež mnozí pěkně odvozují „od zahálčivých lidí, kteří se za středověku potulovali po světě a žebrali pod záminkou, že prý jdou *à la Sainte Terre*“, do Svaté země, až děli volaly: „*Jde Sainte-Terrer*“, (angl. *saunterer*), poutaík do Svaté země. Ti, kteří na svých procházkách nikdy nejdou do Svaté země, jak předstírají, jsou skutečně pouzí povaleči a pobudové; ale ti, kteří tam jdou, jsou tuláci v dobrém smyslu, ti, které mám na mysli. Někteří ovšem raději odvozují to slovo od *sans terre*, to jest bez země nebo bez domova, což by tedy, v dobrém smyslu, znamenalo, že nemají domov konkrétní, nýbrž že jsou všude stejně doma. Protože to je právě tajemství úspěšného toulání. Kdo

7

spíše starého řádu - ne jezdcí neboli *chevaliers*, ne rytíři neboli *Ritters*, nýbrž chodci, což je, myslím, třída ještě starší a uctyhodnější. Rytířský a bohatýrský duch, který kdysi vyznačoval rytíře, nyní jako by přebýval v chodci nebo snad do něj ustupoval - není to rytíř, ale chodec, toulavec. Je to jakýsi čtvrtý stav vedle církve, státu a lidu.

Cítili jsme, že jsme zde u nás skoro jediní provozovali toto ušlechtilé umění, třebaže podle pravdy většina mých spoluobčanů - je-li totiž možné věřit jejich vlastnímu tvrzení - by se ráda někdy prošla jako já. Ale nemohou. Sebevětší bohatství si nemůže koupit potřebné volno, svobodu a nezávislost, které jsou při tomto zaměstnání kapitálem. To přichází jen z boží milosti. Aby byl člověk chodcem, je mu k tomu třeba svolení přímo z nebe. Do rodiny chodců se musít narodit. *Ambulator nascitur, non fit* - chodci se rodíme, ne stáváme. Je pravda, že si někteří z mých spoluobčanů vzpomínají na nějaké procházky, které uskutečnili před deseti lety, a také mně je popsali. A jak byli tenkrát šťastní, že se ztratili na půlhodinku v lesích! Ale ať si činí jakékoli nároky, aby patřili k této vyvolené třídě, vím velmi dobře, že se od té doby omezují jen na silnici. Je nepochybné, že se vzpomínkou na své dřívější bytí, kdy i oni byli lesními obyvateli a psanci, jakoby na chvilku povznegli.

*Když přišel ráno do lesa,
všecko se na něho smálo,
pláčkově vesele zpívali
a slunce vesele plálo.*

*„Tak dávno jsem nebyl zde,“ Robin řek’
- a vzpomínky táhly mu hlavou -
„ach, kdybych tak moh’ si zastřelit
nějakou srnku plavou!“*

Myslím, že bych si neuchoval zdraví ani ducha, kdybych nestrávil aspoň čtyři hodiny denně - a bývá to obvykle více - toulkami po lesích a přes kopce a pole, naprosto beze všech pozemských závazků. Můžete s jistotou říci: Halíř za vaše myšlenky anebo tisíce. Když si někdy vzpomenu, že řemeslníci a kupci vězí ve svých dílnách a krámech nejenom celé dopoledne, ale i celé odpoledne, a že jich tolik sedí se zkříženými nohama - jako by nohy byly na sedění a ne na stání nebo na chození - myslím si, že zasluhují pochvalu za to, že už všichni dávno nespáchali sebevraždu.

Nemohu zůstat ve svém pokoji ani den, abych tak trochu nezrezavěl, a když jsem se někdy vykradl na procházku k jedenácté anebo ve čtyři odpoledne, už příliš pozdě, abych ten den zachránil, kdy už se s denním světlem mísily noční stíny, cítil jsem, jako bych spáchal hřích, za nějž se musím kát. A přiznávám, že se podivuji houževnaté

síle, abych neřekl mravní otupělosti, svých sousedů, kteří se uzavírají po celý den v krámech a dílnách týden za týdnem, měsíc za měsícem, ba téměř rok za rokem. Nevím, z jakého těsta jsou uhnětení, když tu sedí ve tři hodiny odpoledne, jako by byly tři hodiny ráno. Ať si Bonaparte mluví o odvaze tří hodin zrána, ale to není nic proti odvaze, která může v tuto odpolední hodinu spokojeně sedět tváří v tvář svému vlastnímu já, se kterým jste se seznamovali po celé dopoledne, abyste vyhladověli posadku, k níž jste poutáni tak silnými svazky sympatie. Divím se, že asi tou dobou nebo třeba mezi čtvrtou a pátou hodinou odpolední, kdy už je příliš pozdě na ranní noviny a příliš brzy na večerňáky, není slyšet po celé ulici všeobecný výbuch, který by rozmetal do všech čtyř koutů světa celou tu legii zastaralých a omezených pojmů a vrtochů, aby je větry roznesly - a tak by se zlo vyléčilo samo.

Jak to vydrží ženské, které jsou upoutány k domu ještě více než muži, nevím; ale mám odůvodněné podezření, že většina z nich to vůbec *nevýdrží*. Když za časného letního odpoledne setřese městský prach z okrajů našich hávů a spěšně mineme domy s čistě dórským nebo gotickým průčelím, které mají tak klidné vzezření, můj společník zašeptá, že tou dobou asi všichni jejich obyvatelé spí. A teprve tehdy oceňuji krásu a nádhuru

architektury, jež se sama nikdy neobrací dovnitř, nýbrž stojí vždy zevně a vzpřímena, hlídající spáče.

Jistěže v tom mnohé činí nátura a nade vše jiné věk. Jak člověk stárne, vzrůstá jeho schopnost tiše sedět a zabývat se domácími pracemi. S přiblížováním se večeru života stává se večerem ve svých zvycích, až konečně vychází ven právě před západem slunce a odbude si celou procházku, kterou potřebuje, za půl hodiny.

Ale chůze, o které mluvím, nemá v sobě nic příbuzného s takzvaným tělocvikem, který se užívá, jako nemocní užívají v určitou hodinu léky - není cvičením činkami nebo zvedáním židlí, nýbrž je sama podnikem a dobrodružstvím celého dne. Chcete-li mít tělocvik, jděte hledat prameny života. Představte si, člověk cvičí činkami pro své zdraví, zatímco mu ony prameny bublají na vzdálených pastvinách, a on je nehledá!

Ba musíte to dělat jako velbloud, jediný prý to živočich, který přežvykuje chodě. Když jakýsi cestující žádal Wordsworthovu služku, aby mu ukázala pánovu studovnu, odpověděla: „Zde je jeho knihovna, ale jeho studovna je venku.“ Stálý život venku, na slunci a ve větru utváří beze vši pochyby jakousi drsnost povahy - způsobuje, že přes některé jemnější vlastnosti naší povahy naroste tlustší pokožka, jako na tváři a na rukách,

nebo jako hrubá ruční práce poněkud zbavuje ruce jemnosti hmatu. Jako pobyt doma zase má za následek měkkost a hladkost, neřkuli tenkost kůže, provázenou zvětšenou citlivostí vůči jistým dojmům. Snad bychom byli vnímavější vůči některým vlivům, důležitým pro náš rozumový a mravní růst, kdyby na nás slunce svítilo a vítr vál o něco méně; a jistě je pěkná věc vyrovnat správně drsnost a jemnost kůže. Ale zdá se mi, že to je něco povrchního, co odpadne samo dost rychle - že se to upraví samo sebou, jako se upravuje poměr noci a dne, zimy a léta, myšlenky a zkušenosti. Tím více vzduchu a slunce bude v našich myšlenkách. Mozolné dlaně dělníka si více rozumějí s jemnými tkáněmi sebeucty a hrdinství, jejichž dotek prochívá srdcem, než malátné prsty lenošnosti. Ta je pouhou sentimentalitou, která leží ve dne v posteli a myslí, že je bílá, daleko od vši osmahlosti a mozolů zkušenosti.

Když se procházíme, jdeme přirozeně do polí a do lesů; co by se z nás stalo, kdybychom se procházeli pouze v zahradě nebo na promenádě? I některé filosofické sekty cítily nutnost dopravit lesy k sobě, když samy do lesů nešly. „Vyzáceli háje a aleje platanů“, kde ve vzdušných sloupových sáních konaly *subdiales ambulaciones*. Není však nic platné zaměřit své kroky do lesů, nevedou-li nás tam. Jsem znepokojen, když se stane,

že jsem šel míli cesty do lesů tělesně, ale nebyl jsem tam duševně. Na svých odpoledních procházkách bych rád zapomněl na všechna svá ranní zaměstnání a na své závazky ke společnosti. Ale někdy se stává, že nemohu město jen tak beze všeho ze sebe setřást. Myšlenka na nějakou práci mi pobíhá v hlavě a nejsem tam, kde je mé tělo - nemám všech pět pohromadě. Na svých procházkách bych se rád vrátil ke svým smyslům. Co mám v lesích co dělat, když myslím na něco jiného než na lesy? Podezřívám se a mimoděk se otřesu, když vidím, že mě tak postihly dokonce takzvané dobré skutky - neboť i to se někdy stává.

Moje okolí skýtá mnoho dobrých procházek, a ačkoli jsem tolik let vycházel téměř každodenně a někdy na několik dní, ještě jsem je nevyčerpal. Naprosto nový pohled je veliké štěstí a já jej stále ještě mohu mít každé odpoledne. Dvouhodinová nebo tříhodinová procházka mě přivede do krajiny tak neznámé, jak jen si mohu přát. Osamělá farma, kterou jsem dříve neviděl, je někdy tak dobrá jako državy krále dahomejského. Je skutečně možné objevit jakési rovnítko mezi rozlohou krajiny s obzorem o poloměru desíti mil a hranicemi odpolední procházky a mezi šedesáti a desíti roky lidského života. Nikdy se s ní neseznámíte úplně.

V současné době téměř všechny takzvané lidské

vymoženosti, jako stavba domů a kácení lesů nebo všech velikých stromů, prostě zohyzdují krajinu, takže je čím dále krotší a horší. Kdyby se tak našli lidé, kteří by začali tím, že by spálili ploty a les nechali stát! Viděl jsem ploty napolo pobořené, jejichž konce se ztrácely někde v prérii, a nějaký světský lakomec se zeměměřičem si prohlížel svoje meze, zatímco nebe se usídlilo kolem něho, a on neviděl anděly poletující sem a tam, nýbrž díval se vprostřed ráje na starou díru v kůlu. Podíval jsem se znovu a viděl jsem ho stát uprostřed bahnitého styxského močálu, obklopeného ďábly; jistě našel svoje meze, o tom není pochyb: tři malé kameny, kde byl zaražen kůl, a když jsem se podíval důkladněji, viděl jsem, že jeho zeměměřičem byl kněz temnoty.

Mohu snadno ujít deset, patnáct, dvacet, kolik chcete mil, počínaje u svých dveří, a neminu žádný dům, nepřejdou žádnou cestu kromě těch, které přecházejí liška a vydra: nejdříve podél řeky, pak podél potoka a pak po louce a lesem. V mém sousedství jsou čtvereční míle, které nemají jediného obyvatele. Z mnoha návrší mohu vidět civilizaci a lidské příbytky pěkně z dálky. Farmáři a jejich práce jsou sotva patrnější nežli svišti a jejich doupata. Člověk a jeho věci, církev, stát a škola, průmysl a obchod, továrny a zemědělství, ba i politika, která znepokojuje nejvíce ze

všech - to vše k mé velké radosti zaujímá v krajině tak málo místa! Politika je jenom úzké pole a tamhleta ještě užší silnice k němu vede. Někdy tam posílám pocestného. Chceš-li jít do politického světa, jdi po té velké silnici - jdi za tím kramářem, měj v očích jeho prach, a povede tě to rovnou tam; neboť i politika má jen své místo a nezaujímá veškerý prostor. Jdu od ní, jako jdu od bobového pole do lesa, a už na ni nemyslím. Během půlhodiny mohu přejít do nějaké části povrchu zemského, kde člověk nevydrží ani celý rok, a kde se tudíž politikové nevysskytují, neboť jsou jen jako dým z doutníku.

Vesnice (angl. *village*) je místo, kam cesty směřují, jakési rozšíření silnice, jako je jezero rozšířením řeky. Je to tělo, jehož ruce a nohy jsou cesty - triviální nebo kvadriviální místo, průchozí a stravovna cestujících. Slovo je z latinského *villa*, jež zároveň se slovem *via*, cesta, nebo ještě staršími *ved* a *vella*, odvozuje Varro z *veho*, nesu, protože *villa* je místo, do něhož se věci přinášejí a z něhož se odnášejí. O těch, kteří si vydělávali na živobytí potahem, se říkalo *vellaturam facere*. Odtud také latinské slovo *villus* a anglické *vile* (bídny, odporný); jakož i *villain* (ničema). To naznačuje, jakým způsobem se vesničané zvrhli. Jsou ušlí cestou, která jde mimo ně a přes ně, ač sami necestují.

Někteří vůbec nechodí; jiní chodí po silnicích; někteří chodí přes pole. Silnice se stavějí pro koně a pro obchodníky. Moc po nich nechodím, protože nespěchám, abych se dostal do nějaké hospody nebo do krámu nebo do zájezdní konírny nebo do skladiště, kam vedou. Jsem dobrý kůň na cestování, ale pokud na mně záleží, nejsem poštovský kůň. Krajinař užívá lidských postav, aby vyznačil cestu. Mojí postavy by k tomu neušil. Vycházím do takové přírody, do jaké vycházeli staří proroci a básníci, Menu, Mojžíš, Homér, Chaucer. Můžete jí říkat Amerika, ale není to Amerika; neobjevil ji ani Americus Vespucius, ani Kolumbus, ani ostatní. Pravdivější zprávu o ní lze nalézt spíš v mytologii než v jakémkoli takzvaném dějepise Ameriky, který jsem viděl.

Je ovšem několik starých cest, po nichž je možno kráčet s prospěchem, jako by ještě nyní, kdy téměř zanikly, někde vedly. Je tu stará marlboroughská cesta, která myslím nevede teď do Marlborough, leda že je Marlborough to místo, na které mě vede. Mluvím zde o ní tím směleji, poněvadž si myslím, že jsou v každém městě jedna nebo dvě takové cesty.

STARÁ MARLBOROUGHSKÁ CESTA

Tam, kde kdysi cestu razili
za peníze, jež propili,
kde statečný Miles teď jen
chodívá samoten,
neb náhle Eliseus Wood
se vynoří odněkud:
já před nikým nemám strachu,
než před lebou, starý brachu,
Dugane Eliáš,
jenž koroptve, krátky plaší,
a nezná větší slasti,
než líčil na ně pasti,
jenž v té pusté divočině
radosti nemá jiné,
a život kde nejsladší,
jen jí a pořád jí.

Když zjara krví mou jarou
se dívá louha chví,
dost našel bych kamení,
bych spravil cestu tu starou.
Však nač bych ji spravoval,
když každý jí vyhost dal,
ač je to „cesta živá“,
jak v kostele se zpívá.
Vždy je tak pustá,
jak žádná jiná,
jen se tam chodí do krčmy
Ira Quina.

Co jiného je ta cesta
než směr, kudy se dát?
Co jiného než možnost
někam se brát?

Kámen cestu ukazuje,
nikdo po ní neputuje;
jen náhrobky měst
čteš tu u těch cest.
Stojí to za to vidět,
až kam bys mohl dospět.
Vědět, klerý král
zhotovit to dal -
co bych za to dal!
Jak a kdy to vystavěl,
jak jmenoval se stavitel?
Gourgas či Lee,
Clark či Darby?

Je tu ta snaha odvěká
zvěčnit práci člověka.
Prázdná deska kamenná,
nad kterou poutník zasténá,
a z jediné věty pochopí,
co všecko to znamená.
Nechť každý to čte,
když mu je zle.
Jeden, dva řádky tam
stačí všem potřebám.
Toť literatura, již znají
všude po celém kraji.

již možno mít ve vzpomínce
rok celý až do prosince,
a číst ji znovu zase,
když jaro je v plné kráse.
Svou fantazii pusťte v let,
opusťte dům svůj v městě,
a můžete obejít celý svět
po staré marlboroughské cestě.

V nynější době není nejlepší část země v našem sousedství soukromým majetkem; krajina nepatří nikomu a chodec se těší poměrně svobodě. Ale je možné, že nastane den, kdy ji rozdělí na takzvané sady pro zábavu, v nichž pár lidí bude mít zábavu jen omezenou a výlučnou - kdy plotů přibude a vymyslí se pasti a jiné přístroje, které omezí lidi na veřejné cesty, a chůze po povrchu boží země bude znamenat nedovolené procházení se po pozemcích nějakého pána. Užívat nějaké věci výlučně značí obyčejně vylučovat se z jejího pravého užívání. Užijeme tedy příležitosti, dokud ten zlý den nenastane.

Odkud jsou potíže, pro které se někdy nemůžeme rozhodnout, kam bychom šli? Myslím, že v přírodě je jemný magnetismus, který, podvolíme-li se mu nevědomky, nás vede správně. Nemám lhotejné, kudy jdeme. Je pravá cesta; ale

naše nepozornost a tupost nás zavádí často na nepravou. Chtěli bychom jít na takovou procházku, na níž jsme dosud nebyli, co svět světem stojí, a jež je dokonalým symbolem pro stezku, kterou rádi cestujeme ve vnitřním a ideálním světě; a nepochybně je někdy těžké zvolit si směr, protože zatím ani není zřetelně v našich představách.

Když vycházím z domu na procházku, nevěda ještě, kam obrátím své kroky, a podvolím se svému pudu, aby za mě rozhodl, shledám, ať se to zdá jakkoli podivné a vrtošivé, že se posléze a nezbytně vydám na jih, k nějakému určitému lesu nebo louce nebo opuštěné pastvině nebo kopci v tom směru. Je pravda, že moje jehla se pomalu ustaluje - odchyľuje se o několik stupňů; neukazuje vždy přímo k jihu a má pro tuto odchylku dobrý důvod, ale vždy se ustálí mezi západem a jiho-jihozápadem. Moje budoucnost leží tím směrem a země se zdá být na té straně méně vyčerpána a bohatší. Křivka, která by ohraničovala moje procházky, by nebyl kruh, nýbrž parabola, či spíše jedna z oněch kometových drah, které byly pokládány za neuzavírající se křivky, a otevírala by se v tom případě na západ, přičemž by můj dům zaujímal místo slunce. Někdy se točím a točím nerozhodně celou čtvrt hodinu, až se rozhodnu po tisícáté, že půjdu k jihozápadu nebo k západu. K východu jdu, jen když

musím; ale na západ jdu dobrovolně. Tam mne nevede žádná záležitost. Těžko mohu věřit, že najdu krásné krajiny a dostatečnou divokost a svobodu za východním obzorem. Naděje na procházku tím směrem mne nevzrušuje; ale myslím, že les, který vidím na západním obzoru, se táhne nepřerušeně k zapadajícímu slunci a nejsou tam velká ani malá města tak významná, aby mne znepokojovala. Nechte mne žít, kde chci; na této straně je město, na oné divočina, a já se odchyluji vždy více a více od města a přikláním se k divočině. Ani bych na to nekladl tak velký důraz, kdybych se nedomníval, že něco podobného je také převládajícím sklonem mých krajanů. Musím jít k Oregonu, a ne k Evropě. Tím směrem jde i národ a mohu říci, že lidstvo postupuje od východu na západ. Po několik let jsme byli svědky jihovýchodního stěhování do Austrálie; ale to na nás působí jako zpětný pohyb, a soudě podle tělesného i mravního rázu Australanů, neukázalo se to dosud být úspěšným pokusem. Východní Tataři se domnívají, že není nic na západ od Tibetu. „Tam končí svět,“ říkají; „pak už není nic než moře bez břehů.“ Žijí právě na nezkroceném východě.

Jdeme na východ, abychom si uvědomili dějiny a studovali díla umění a literatury, stopující nazpět kroky lidstva; jdeme na západ jako do

*Na pouť se lidé vydat loužili,
a poulníci šli cizí břehy hledat!*

Každý západ slunce, na který se dívám, mi vnuká touhu jít na západ tak vzdálený a tak krásný, jako je ten, do něhož zapadá slunce. To jako by se denně stěhovalo na západ a svádí nás, abychom jej následovali. Je to veliký západní průkopník, za nímž jdou národy. Celou noc sníme o těch horských hřbetech na obzoru, ačkoli jsou možná jenom z par, které byly naposledy ozlačovány jeho paprsky. Ostrov Atlantis a ostrovy a zahrady Hesperidek, jakýsi pozemský ráj, byly patrně velkým Západem starých národů, zahaleným v tajemství a poezii. Kdopak ve své obraznosti neviděl, když se díval do západního nebe, zahrady Hesperidek a základ ke všem těmto bájím?

Kolumbus cítil náklonnost k západu silněji než kdokoli před ním. Poslechl ji a objevil Nový svět pro Kastílii a León. Tlupa lidí za těch dob věřila svěží pastviny zdaleka.

*A nyní slunce rozšířilo vrchy
a nyní zapadlo v západním zálivu;
posléze vyšlo, strášlo plášť svůj modrý.
Nuže, zítřka k svěžím lesům, k novým pastvám!*

budoucnosti, s duchem podnikavým a dobrodružným. Atlantický oceán je léthejský proud, a když jsme přes něj přecházeli, měli jsme příležitost zapomenout na Starý svět a jeho zařízení. Nepodařilo se nám to tentokrát, zbývá snad lidstvu, než přijde na břehy Styxu, ještě jedna naděje, a to v Léthe Tichého oceánu, který je třikrát tak široký.

Nevím, jak je to významné nebo jak dalece je to zvláštnost, že se jednotlivce takto shoduje i na své nejmenší procházce s všeobecným pohybem lidstva; ale vím, že něco příbuzného stěhovavému pudu u ptáků a čtvernožců - který, jak známo, v některých případech působil i na pokolení veverčí, nutě je k všeobecnému a tajemnému pohybu, při němž, jak někteří praví, byly tyto veverky viděny, jak přeplovávají nejšířší řeky, každá na své vlastní tříse, s ocasem zdviženým jako plachta, dělajíce si mosty přes užší proudy ze svých mrtvých - že něco jako *furore*, jenž se na jaře zmocňuje domácího dobytka a jež prý způsobuje červ v jejich ocasech - působí i na národy i na jednotlivce, buď každoročně nebo čas od času. Ani jedno hejno divokých hus nešťebetá nad naším městem, aby zde do jisté míry nezvrátilo cenu skutečného majetku, a kdybych byl komisionářem, asi bych počítal s tímto rušivým živlem.

Kde na zeměkouli lze najít plochu stejně rozlohy, jako je ta, kterou zaujímají naše Státy, tak plodnou, bohatou i rozmanitou ve svých plodinách a zároveň tak obyvatelnou pro Evropana, jako je tato? Michaux, který je znal jenom z části, praví, že „druhy velkých stromů jsou mnohem četnější v Severní Americe než v Evropě; ve Spojených státech je více než sto čtyřicet druhů, které svou výškou přesahují třicet stop; ve Francii je jich pouze třicet, které dosahují této velikosti.“ Pozdější botanici jeho pozorování více než potvrzují. Humboldt šel do Ameriky, aby viděl uskutečněny své mladistvé sny o tropickém rostlinstvu, a viděl je v jeho největší dokonalosti v pralesích Amazonky, nejobrovštější divočině na zemi, kterou tak výmluvně popsal. Zeměpisec Guypot, sám Evropan, jde dále - dále, než jsem schopen ho následovat; ale souhlasím s ním, když praví: „Jako je rostlina stvořena pro zvíře, tak je Amerika stvořena pro člověka Starého světa... Člověk Starého světa se vydává na cestu. Opouští vysočiny Asie a sestupuje od místa k místu do Evropy. Každý z jeho kroků je vyznačen civilizací vyšší, než byla předcházející, větší vývojovou silou. Když dojde k Atlantiku, spočine na břehu tohoto neznámého oceánu, jehož hranice nezná, a otočí se na okamžik ve svých

šlépějích.“ Když vyčerpal bohatou půdu Evropy a zase se posílil, „počiná znovu svoji dobrodružnou výpravu k západu jako za pradávnejší doby.“ Potud Guyot.

Z tohoto západního popudu a ze setkání s ohradou Atlantského oceánu vyrostl obchod a podnikavost moderních časů. Mladší Michaux ve svých *Cestách na západ od Alleghan r. 1802* tvrdí, že obvyklou otázkou na nově založeném Západě bylo: „Ze kterého konce světa jste přišel?“ - jako by tyto širé a úrodné kraje byly přirozeně styčným místem a společnou zemí všech obyvatel zeměkoule.

Když použiji starého latinského slova, mohl bych říci: *Ex Oriente lux; ex Occidente FRUX*. Z východu světlo; ze západu ovoce.

Sir Francis Head, anglický cestovatel a vrchní guvernér Kanady, nám říká, že „na obou polo-koulích Nového světa, severní i jižní, příroda nejenom načrtla svoje díla ve větším měřítku, nýbrž namalovala celý obraz jasnějšími a nádhernějšími barvami, než jaké užívala, když kreslila a krášlila Starý svět... Americké nebe zdá se být nekonečně vyšší, obloha je modřejší, vzduch je svěžejší, zima je silnější, měsíc vypadá větší, hvězdy jsou jasnější, hrom je hlučnější, blesk je živější, vítr je prudší, déšť je těžší, hory jsou vyšší, řeky delší, lesy větší, pláně širší.“ Toto tvrzení

přínejmenším vyvází Buffonovu zprávu o této části světa a jeho plodinách.

Linnaeus řekl už dávno: *Nescio quae facies laeta, glabra plantis Americanis* - „Nevím, ale je něco veselého a hladkého ve vzhledu amerických rostlin“; a myslím, že v této zemi není vůbec anebo je jen velice málo afrických šelem, *Africanarum bestiarum*, jak jim říkali Římané, a že také po této stránce je zvláště dobře vhodná pro lidská bydliště. Dovídáme se, že tři míle od středu východoindického města Singapur odvěleou tygři ročně několik obyvatel; ale v Severní Americe si téměř všude může cestovatel lehnout v noci v lesích bez bázně před divokými šelmami.

To jsou povzbudivá svědectví. Jestliže zde měsíc vypadá větší než v Evropě, vypadá slunce patrně také větší. Zdá-li se být nebe v Americe nekonečně vyšší a hvězdy jasnější, věřím, že tato fakta jsou symbolická pro výši, již může jednoho dne dosáhnout filosofie, poezie a náboženství jejich obyvatel. Posleďte se snad americkému duchu bude nehmotné nebe jevit tím vyšší a tušením, jež jsou jeho hvězdami, tím jasnější. Neboť jsem přesvědčen, že podnebí takto na člověka působí - tak jako je něco v horském vzduchu, co ducha živí a povznáší. Nedosáhne člověk větší dokonalosti duševně i tělesně pod těmito vlivy? Nebo není důležité, kolik mlhavých dnů je v jeho

životě? Věřím, že budeme obrazotvornější, že naše myšlenky budou jasnější, svěžejší a éteričtější jako naše obloha - náš rozum chápavější a širší jako naše pláně - vůbec že náš intelekt bude větší jako náš hrom a blesk, jako naše řeky, hory a lesy - ba že i naše srdce budou šířkou, hloubkou i velikostí odpovídat našim vnitrozemským mořím. Snad pocestný objeví něco, nevěda co, *laetum a glabrum*, něco veselého a jasného, i v našich tvářích. Neboť k jakému cíli svět jinak spěje a proč byla Amerika objevena?

Američanům sotva potřebují říkat:

K západu hvězda vlády ubírá se.

Styděl bych se jako pravý vlastenec pomyslet, že by Adam v ráji byl celkem na tom lépe než zálesák v této zemi.

Naše sympatie v Massachusetts se neomezuji pouze na Novou Anglii; ačkoli se můžeme odcizit jihu, sympatizujeme se západem. Tam je domov mladších synů, tak jako se tito u Skandinávců vydali na moře za svým dědictvím. Je příliš pozdě studovat hebrejštinu; rozumět dnešní hantýrce je důležitější.

Před několika měsíci jsem se byl podívat na panorama Rýna. Bylo to jako středověký sen. Plul jsem po tomto historickém proudu více než jen v obraznosti, pod mosty vystavěnými Římany

a opravovanými pozdějšími hrdiny, kolem měst a hradů, jejichž jména sama byla hudbou mému sluchu a z nichž každé mělo svou legendu. Byl tam Ehrenbreitstein, Rolandseck a Koblenz, které jsem znal jenom z dějin. Ale mě zajímaly hlavně zříceniny. Zdálo se, jako by z tavných vod, z údolí a návrší porostlých révou vystupovala tlumená hudba křičáků táhnoucích do Svaté země. Plul jsem kolem jako očarován, jako bych byl přenesen do hrdinského věku a dýchal rytířské ovzduší.

Brzy poté jsem se šel podívat na panorama Mississippi, a jak jsem si razil cestu vzhůru po řece ve světle dneška, viděl parníky nakládající dříví, počítal vzrůstající města, zíral na čerstvé zříceniny Nauvoo, pozoroval Indiány táhnoucí přes řeku k západu, a tak jako jsem dříve vzhlížel k Moselle, vzhlížel jsem nyní k Ohiu a Missouri a slyšel legendy z Dubuque a z Wenona's Cliff - mysle stále více na budoucnost než na minulost nebo na přítomnost - viděl jsem, že to je Rýn jiného druhu; že tady se hrady musí teprve zakládat a proslulé mosty přes řeku teprve stavět; a cítil jsem, že *to právě je hrdinský věk*, ačkoli to nevíme, neboť hrdina je obvykle nejprostší a nejnenápadnější z lidí.

Západ, o kterém mluvím, je pouze jiné jméno pro divočinu; a nyní říkám, k čemu jsem se chystal,

Jsou úrodné říční nížiny, které vroubí zpěv lesního drozda, do nichž bych se chtěl stěhovat - divoké země, kde se žádný osadník neusadil a jimž, zdá se mi, jsem se již přizpůsobil.

Africký lovec Cummings nám vypráví, že kůže antilopy losí, stejně jako většina jiných antilop právě zabitých vydává ze sebe nejjemnější vůni stromů a trávy. Chtěl bych, aby se každý člověk tak podobal divoké antilopě, aby byl tak částí a dílem přírody, že by sama jeho osoba takto jemně ohlašovala našim smyslům jeho přítomnost a připomínala nám ty části přírody, v nichž nejčastěji prodlévá. Nemám chuť být satirický, ale když je zálesákův kabát cítit třeba i po ondatře; je to pro mě sladší vůně než ta, která obvykle vychází z šatů kupce nebo učence. Jdu-li do jejich šatníku a přebírám se v jejich šatech, nepřipomíná mi to travnaté pláňe a kvetoucí louky, které navštěvovali, nýbrž spíše burzy a knihovny.

Snědá kůže je více než úctyhodná a olivová barva je snad pro člověka - obyvatele lesů vhodnější než bílá. „Bledý bílý muž!“ Nedivím se, že ho Afričan litoval. Přírodopisec Darwin praví: „Běloch koupající se vedle Tahitana byl jako rostlina vybělená zahradnickým uměním vedle rostliny krásné, tmavě zelené, rostoucí bujně na širých polích.“

že totiž v divokosti je záchrana světa. Každý strom, když vysílá svá vlákna, hledá divočinu. Města ji dovážejí za každou cenu. Lidé se pro ni derou a plaví. Z lesa a z divočiny přicházejí léky a kůry, které posilují lidstvo. Naši předkové byli divoši. Příběh o Romulovi a Removi, kojenými vlčicí, není nesmyslnou bájí. Zakladatelé každého státu, který se vyzvedl nad jiné, získávali potravu a sílu z podobného divokého pramene. Jen proto, že nebyly odkojeny vlčicí, byly děti císařství přemoženy a sesazeny dětmi severních lesů, které tak odkojeny byly.

Věřím v les, v louku a v noc, v níž roste obilí. Do svého čaje potřebujeme odvar z kanadské jedle nebo z bílého cedru. Je rozdíl mezi jídlem a pitím pro sílu anebo jen z pouhé hltavosti. Hottentoti chtivě pojídají morek z antilopy kudu i z jiných syrový a je jim to docela přirozené. Někteří z našich severních Indiánů pojídají na syrovo morek arktického soba i různé jiné jeho části, mezi nimi také konečky jeho parohů, pokud jsou měkké. A v tom snad předstihli o den cesty pařížské kuchaře. Krmit se tím, čím se obvykle krmí oheň. Pro utváření člověka je to asi lepší než hovězí z kusů krmených ve stáji nebo vepřové z dobytka jatečného. Dejte mi divokost, jejíž pohled nesnese žádná civilizace - je to jako žít se morkem antilop pojídaným za syrova.

Ben Jonson volá:

„Jak blízko dobru je, co krásné je!“

A já bych řekl:

„Jak blízko dobru je, co divoké je!“

Život trvá s divokostí. To, co je nejživější, je nejdivočejší. Nepodmaněno ještě člověkem, osvěžuje ho svou přítomností. Kdo se neustále dral kupředu a nikdy nepřestal pracovat, kdo rychle rostl a od života nekonečně mnoho požadoval, vždy by se našel v nové krajině či divočině, obklopen surovou látkou života. Lezl by přes poražené kmeny prastarých lesních stromů.

Naděje a budoucnost pro mě nejsou v travních a kultivovaných polích, ani ve velkých a malých městech, nýbrž v neproniknutelných a třešlavých močálech. Když jsem dříve rozebíral své sympatie k nějaké farmě, kterou jsem zamýšlel koupit, často jsem shledal, že mě vábilo pouze několik čtverečných sáhů neprostupných a bezedných bažin - přirozená stoka v jednom jejím rohu. To byl klenot, který mě oslňoval. Čerpám svou výživu více z močálů, které obklopují mé rodné město, než z obdělávaných zahrad na dědině. Pro mé oči není bohatější květinová zahrada než husté záhony drobnokého vřesu (*Cassandra calyculata*), které pokrývají tato něžná místa povrchu zemského. Botanika nemůže jít

dále, než říci mi jména keřů, jež zde rostou - vysoká borůvka, řasovitý vřes, úzkolistá kalmie, azalka a kanadská bahenní růže - všechno stojící na třaslavém rašelínku. Často si myslím, že bych měl rád průčelí svého domu obráceno k této spoustě matných červených keřů a pomínil bych jiné květinové záhony a obruby, i přesazené jedle a upravené zimostřázy, ba i štěrkem sypané cesty, abych měl toto úrodné místo pod okny a hodně navezených koleček prstí, jen aby se zakryl písek, který se vyházal při kopání sklepa. Proč nemít svůj dům a svou světnici za tímto pozemkem, místo za tak hubenou sbírkou zvláštností, tak ubohou obranou přírody a umění, kterou nazývám svým průčelním dvorem? Dá to práci všechno uklidit a dát domu slušný vzhled, když tesař a zedník odejdou, třebaže udělali právě tolik pro chodce, který jde kolem, jako pro obyvatele, který zůstává uvnitř. Nejkrásnější plot před domem nebyl pro mne nikdy předmětem studia; nejpracnější okras, žaludovité ozdoby a kdovíco jiného mne brzy unavovaly a naplňovaly nechutí. Přeneste tedy své prahey až na samý okraj močálu (ačkoli to snad není nejlepší místo pro suchý sklep), aby z této strany nebyl přístup k lidem. Dvorky před domem nejsou proto, abychom se v nich procházeli, nýbrž abychom jimi přecházeli, a mohli byste chodit zadem.

a močály, které obklopují město, je nechrání méně než řádní občané. Ve městě, kde se jeden prales vlní nahore, zatímco druhý hnije dole, v takovém městě se může rodit nejen obilí a brambory, nýbrž také básníci a filosofové pro budoucí věky. Na takové půdě vyrůstal Homér, Konfucius a všichni ostatní, z takové divočiny přichází reformátor živící se kobyilkami a lesním medem.

Chceme-li chovat divoká zvířata, je k tomu zpravidla třeba, aby měla les, kde by žila nebo kam by se uchýlovala. Stejně je to s člověkem. Před sto lety prodávali v našich ulicích kůru sloupanou z našich vlastních lesů. Už v pouhém vzhledu těch primitivních a hrbolatih stromů byl, myslím, tříslovitý princip, který utužoval a zpevňoval vlákna lidských myšlenek. Ach! Už se chvěji z těch poměrně zvrhlých dob svého rodného města, až nebudete moci sehnat náklad kůry pěkně silné - a až nebudete vyrábět dehet a terpentýn.

Civilizované národy - Řekové, Římané, Angličané - byly udržovány pralesy, které pradávno zpráchnivěly tam, kde stály. Žijí tak dlouho, dokud půda není vyčerpána. Ach, ta lidská kultura! Málo lze očekávat od národa, když rostlinná půda je vyčerpána a on musí hnojit kostmi svých otců. Tu se básník živí pouze svým vlastním přebytečným tukem a filosof se vrhá na své morkové kosti.

Snad mě budete pokládat za zvráceného, ale kdybyste mi navrhli prodlévat v sousedství nejkrásnější zahrady, kterou kdy lidské umění vytvořilo, anebo vedle Smutného močálu, jistě bych se rozhodl pro močál. Jak zbytečné tedy byly pro mě všechny vaše práce, občané!

Můj duch tím více vzrůstá, čím je moje okolí pustější. Dejte mi oceán, poušť nebo divočinu! Čistý vzduch a samota na poušti nahrazují nedostatek vláhy a úrodnosti. Cestovatel Burton o tom praví: „Vaše *mravnost* se zlepšuje; stáváte se otevřenými a srdečnými, pohostinnými a přirozenými... Na poušti vzbuzují alkoholické nápoje pouze odpor. V pouhém živočišném bytí tu spočívá silná rozkoš.“ Ti, kteří dlouho cestovali po tatarských stepích, tvrdí: „Když jsme zase vstoupili do vzdělaných zemí, rozčilení, zmátek a vřava civilizace nás těsnily a dusily, jako bychom měli málo vzduchu, a cítili jsme každou chvíli, jako bychom měli zemřít zadušením.“ Když se chci zotavit, vyhledám si nejtmaší les a nejhustší, nejněkonečnější a pro občany nejbezútešnější močál. Vstupuji do močálu jako na posvátné místo - *sanctum sanctorum*. Tu je síla, morek přírody. Divoký les pokrývá panenskou půdu - a táž prst je dobrá pro lidi i pro stromy. Zdraví člověka vyžaduje tolik měřic na výhled, kolik jeho farma fůr hnoje. Takovými silnými pokrmy se živí. Lesy

Říká se, že úkolem Američana je „obdělávat panenskou půdu“ a že „zdejší zemědělství nabývá rozměru jinde neznámých.“ Myslím, že farnář vytlačuje Indiána i proto, že zachraňuje louky, čímž se stává silnějším a po jisté stránce přirozenějším. Nedávno jsem pro kohosi vyměřoval jedinou rovnou čáru sto třicet dva sáhy dlouhou močálem, u jehož vchodu mohla být napsána slova, která Dante četl nad vchodem do pekelných končin: „Zanechte vši naděje, vy, kteří vstupujete;“ to jest naděje, že se odtamtud zase dostanete. Tam jsem jednou viděl svého zaměstnavatele až po krk ve vodě, plavajícího, aby si zachránil život na svém majetku, ačkoli byla dosud zima. Měl ještě jiný podobný močál, který jsem vůbec vyměřit nechtěl, poněvadž byl zcela pod vodou; a přece, myslel na třetí močál, který jsem *měřil* z odstupu, poznamenal ke mně, věren svým pudům, že by se s ním nerozloučil za nic na světě pro bahno, které obsahuje. A tento člověk zamýšlil obehnat během čtyřiceti měsíců všechno kolem dokola příkopem, a tak to zachránit kouzlem svého rýče. Zmiňuji se o něm jenom jako o typu celé třídy.

Zbraně, jimiž jsme dosáhli svých nejdůležitějších vítězství a jež by se měly dědit vždy znovu z otce na syna, nejsou meč a kopí, nýbrž prosekávač houštín, lopata na rašelinu, rýč a motyka na bahno, zrezavělé krví mnohé louky a pošpiněné

prachem mnohého těžce vybojovaného pole. I samy větry odvívaly Indiánovo žitné pole do louky a ukazovaly mu cestu, kterou nebyl schopen jít. Neměl lepší náradí, kterým by se zarýval do země, než lasturuv zaděnky. Ale farmář je ozbrojen pluhem a rýčem.

I v literatuře nás vábí pouze divokost. Hloupost je pouze jiné jméno pro krotkost. Právě to necivilizovaně svobodné a divoké myšlení v Hamletovi a v Iliadě, ve všech těch Písmech a mytologiích, nenaučené ve školách, nás těší. Jako je divoká kachna rychlejší a krásnější než krotká, taková je i divoká myšlenka - divoký kačer, jenž si za padající rosy razí křídly cestu nad slatinami. Opravdu dobrá kniha je něco tak přirozeného a tak nečekaně a nevypočitatelně krásného a dokonalého jako divoká květina objevená v západních prériích nebo ve východních džunglích. Génus je světlo, které činí tmu viditelnou, jako zablýsknutí, které snad otřeše samým chrámem vědění - a ne svíčka rozsvícená u krbu lidského pokolení, jež bledne před světlem všedního dne.

Anglická literatura od dob minstrelských až k jezerním básníkům - Chaucer, Spencer, Milton, ba i sám Shakespeare - nedýše úplně svěžím a v tomto smyslu divokým tónem. Je to v podstatě krotká a civilizovaná literatura, odrážející v sobě Řecko a Řím. Její divokost je zelený háj,

věk Augustův, ani Alžbětin, zkrátka žádná *kultura*. Mytologie se tomu přibližuje více než cokoli jiného. Oč úrodnější je alespoň příroda, v níž má své kořeny řecká mytologie, než anglická literatura! Mytologie je žeň, kterou urodil Starý svět dříve, než byla jeho půda vyčerpána, dříve než obraznost a imaginace byly zasaženy rzí, a kterou stále ještě rodí, kdekoli je její původní síla neoslabena. Všechny ostatní literatury trvají jenom jako jilm, které zastíňují naše domy; ale mytologie je jako veliký dračí strom na Azorských ostrovech, který je starý jako lidstvo a který bude trvat právě tak dlouho - neboť tlení jiných literatur tvoří půdu, v níž se jí daří.

Západ se připravuje, aby přidal své báje k bájím Východu. Údolí Gangu, Nilu a Rýnu již svou úrodu vydala, zbývá tedy nahlížet, co urodí údolí Amazonky, La Plata, Orinoka, Sv. Vavřince a Mississipi. Snad až se během věků stane americká svoboda smyšlenkou minulosti - jako je do jisté míry smyšlenkou přítomnosti - nadchnou se světoví básníci americkou mytologií.

I nejdivočejší sny divochů nejsou méně pravdivé, třebaže se nedoporučují rozumu, jaký je mezi dnešními Angličany a Američany nejběžnější. Takovému rozumu se každá pravda nedoporučuje. Příroda má místo právě tak pro barvínek jako pro hlávku zelí. Některé projevy pravdy jsou vzpomínkové, jiné pouze *smyslové*, jak dří fráze, jiné prorocké.

její divoch je Robin Hood. Je tu hojnost vřelé lásky k přírodě, ale ne tak přírody samé. Její kroniky nás poučují, kdy vymřela divoká zvířata, ale ne, kdy v ní vymřel divoký člověk.

Něco jiného je Humboldtova věda, něco jiného je poezie. Dnešní básník se přes všechny objevy vědy a nahromaděnou učenost lidstva netěší před Homérem žádné přednosti.

Kde je literatura, která dává výraz přírodě? Ten, kdo by si dovedl učinit služebnými větry a proudy, aby za něj niluvaly, kdo by zatloukal slova do jejich původních smyslů, jako farmáři zabíjejí na jaře do země kůly, které mráz vyzdvihl, kdo by odvozoval svá slova, kdykoli by je užíval - přesazoval je na své stránky se zemí lhoucí k jejich kořenům, jehož slova by byla tak pravdivá, svěží a přirozená, až by se zdálo, že se rozvíjí jako poupata s blížícím se jarem, třeba by ležela napůl zadušena mezi dvěma plesnivými listy v knihovně, ba která by tu ročně kvetla a nesla ovoce svého druhu pro věrného čtenáře, v sympatii s okolní přírodou - ten by byl básníkem.

Nevím, jakou poezii bych měl citovat, aby plně vyjadřovala tu touhu po divokosti. I ta nejlepší poezie je krotká, přistupujeme-li k ní z této strany. Nevím, kde bych našel v jakékoli literatuře, staré nebo moderní, uspokojující zprávu třeba jen o takové přírodě, kterou sám znám. Pochopte, že žádám něco, co nemůže poskytnout ani

Dokonce některé formy choroby mohou prorokovat formy zdraví. Geologové objevili, že podoby hadů, ptáků Nohů, létajících draků a jiných fantastických heraldických ozdob mají své předchůdce ve formách zkamenělých druhů, které vymřely dříve, než byl člověk stvořen, a tak „nám slabě a symbolicky naznačují, jaký byl dřívější organický život.“ Hindové snili, že země spočívá na slonu, slon na želvě a želva na hadu; a ačkoli je to možná náhoda málo důležitá, nebude nemístné zde říci, že nedávno byla v Asii objevena zkamenělina želvy dosti velké, aby unesla slona. Přiznávám, že mám tuze rád tyto divoké fantazie, které přestupují řád času a vývoje. Jsou to nejušlechtlejší zábavy rozumu. Koroptev ráda zobe hrách, ale ne ten, který s ní jde do hrnce.

Všechny dobré věci jsou zkrátka divoké a svobodné. Je něco v hudebních tónech, ať je vyluzuje nástroj nebo lidský hlas - vezměte si například zvuk lesního rohu za letní noci - svou divokostí (nenlívím satiricky) mně připomíná řev, který vydávají divoké šelmy ve svých rodných lesích. Je to tak podobné jejich divokosti, jak jen dovedu pochopit. Dejte mi za přátele a sousedy lidi divoké, ne krotké. Divokost divocha je jen slabý symbol oné vznešené divokosti, se kterou si přicházejí vstříc dobří lidé a milenci.

Dokonce vidím rád, když si domácí zvířata uchovávají svá rodná práva, každý důkaz, že se zcela nezbavila svých původních divokých zvyků a své síly - jako když sousedova kráva vyrazí začátkem jara z pastvy a směle přeplovává řeku, chladný, šedivý proud, sto a více metrů široký, rozvodněný roztálm sněhem. Je to buvol přeplovající Mississippi. Toto hrdinství dodává v mých očích důstojnosti stádu beztoho již důstojnému. Semena pudu se pod tlustou kůží dobytka a koní uchovávají nekonečně dlouho jako semena v útrokách země.

Každá dovádivost u dobytka je neočekávaná. Viděl jsem kdysi stádo dvanácti býků a krav pobíhajících a skotačících v nemotorné hře jako obrovské krysy nebo jako kořata. Potřásali hlavami, zvedali ocasy, běhali po kopci nahoru a dolů, až jsem si podle jejich rohů i podle jejich čilosti uvědomil, že jsou příbuzní jelenům. Ale běda! Náhlé hlasité *ou!* najednou udusilo jejich oheň, ze zvířiny stala se hovézina a jejich boky a svaly ztuhly jako stroj. Kdo jiný než ďábel zavolal na lidstvo: „Ou!“ Opravdu, život dobytka jako i život mnohých lidí je jen jako pohyb nějakého stroje; pohybují najednou svými boky a člověk se svými stroji vychází koni nebo volu vstříc na půl cesty. Kterékoli části se dotkne bič, ta je od té chvíle ochromena. Kdopak kdy myslel

na *bůček* nějaké pružné kočkovité šelmy, jako mluvíme o *bůčku* hovézím?

Mám radost, že se koně a býci musí nejdříve zkrátit, než si je člověk ztročí, a že i lidé sami se musí nejdříve vybořit, než se stanou poddajnými členy společnosti. Je jisté, že všichni lidé nejsou pro civilizaci stejně vhodní; ale to, že většina má krotkost vrozenou jako psi a ovce, není důvod, proč by měli být kroceni a srazení na tutéž úroveň i jiní. Lidé jsou vcelku stejní, ale byly vytvořeny rozdíly, aby mohli být různí. Je-li to k nízkým účelům, jeden se hodí málem zrovna tak dobře jako druhý; jestliže k vysokým, je třeba mít na zřeteli individuální dokonalost. Každý člověk může ucpat díru, aby netáhlo, ale už nikdo jiný nemůže sloužit účelu tak mimořádnému jako původce tohoto výkladu. Konfucius praví: „Vydělané kůže tygra a leoparda jsou jako vydělané kůže psa a ovce.“ Ale není úlohou pravé kultury krotit tygry, jako jí není divočít ovce; a vydělavat jejich kůže na boty není nejlepší účel, ke kterému je lze použít.

Když přehlížím seznam jmen v cizím jazyce nebo jmen vojenských důstojníků nebo spisovatelů, kteří psali v jistém oboru, připomínám si znovu, že jméno nic neznamena. Jméno Menšikov například nezní mým uším o nic lidštěji než frňous a může patřit třeba kryse. Jako znějí jména Poláků a Rusů nám, tak znějí naše jim. Je to jako

dětské drmolení. Vidím v duchu stádo divokých tvorů hemžících se po zemi - každému přidělil pastýř nějaký barbarský zvuk ve svém nářečí. Jména lidí jsou ovšem právě tak bezvýznamná a nesmyslná jako Sultán a Tyrk, jména psů.

Myslím, že by bylo pro filosofii jistou předností, kdyby lidé dostávali pouze obecná jména. Abychom poznali jednotlivce, bylo by třeba znát pouze rod a snad druh nebo odrůdu. Ani se nám nechce věřit, že každý jednotlivý voják v římském vojsku měl své vlastní jméno - poněvadž nepředpokládáme, že měl své zvláštní rysy.

Nyní jsou našimi pravými jmény přezdívky. Znal jsem hochy, kterému kamarádi pro jeho obzvláštní živost říkali *Rtuť*, a to úplně nahrazovalo jeho křestní jméno. Někteří cestovatelé nám vypravují, že Indián zpočátku vůbec jméno nemá, ale získává je - jeho jméno o něm vypráví; a v některých kmenech dostává nové jméno s každým novým hrdinským činem. Je to žalostné, když člověk nosí jméno jen kvůli pohodlí, když nezískává ani je, ani pověst.

Nepřipustím, aby pouhé jméno pro mě znamenalo rozdíl, nýbrž stále vidím lidi ve stádech. Známé jméno mne s člověkem nijak nesblíží. Může být dáno divochovi, který uchovává v tajnosti své vlastní divoké jméno získané v lesích. Každý máme v sobě divocha a snad nás někde

nazývají divošským jménem. Vidím, že můj soused, který má obyčejné jméno William nebo Edwin, je svléká se svým kabátem. Nelpí na něm, když spí nebo když se zlobí nebo je vzrušen nějakou vášní či nadšením. Zdá se mi, že slyším, jak v takové chvíli některý z jeho příbuzných pronáší jeho původní divoké jméno v nějakém nevyzpytatelném, ale jinak melodickém jazyce.

Je zde ta širá, divoká, vyjící naše matka příroda, rozložená kolem dokola v takové kráse a s takovou láskou ke svým dětem jako leopard; a přece nás tak brzy odstaví od jejich prsou ke společnosti, k té kultuře, jež je výhradně vzájemným působením člověka na člověka - jakýsi druh sňatků v příbuzenstvu, jímž vzniká nanejvýš anglická šlechta, civilizace určená k tomu, aby rychle tlošla svých hranic.

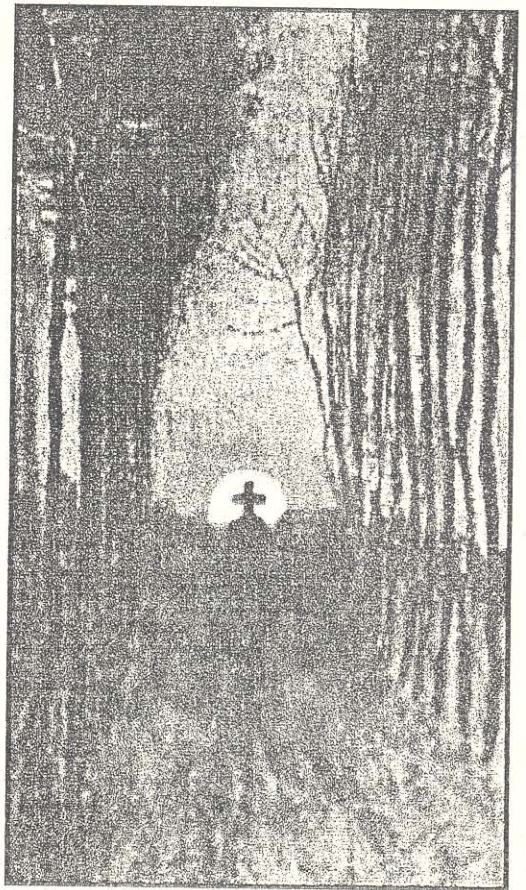
Ve společnosti, v nejlepších lidských zřízeních lze snadno objevit jistou předčasnou zralost. Měli bychom ještě být dorůstajícími dětmi a jsme už malými muži a ženami. Dejte mi kulturu, jež přivazuje mnoho země z luk, kterou prst mohutná, ne tu, jež spoléhá jen na kouřící hnůj, vylepšené náradí a zdokonalení metod!

Mnohý ubohý student s bolavými očima, o němž jsem slyšel, by rostl rychleji duševně i tělesně, kdyby si místo vysedávání do noci poctivě zdřímnul spánkem hlupácků.

Může být přemíra i v působení světla. Francouz Niepce objevil aktinismus, onu sílu v slunečních paprscích, jež má chemické účinky; objevil to, že na žulové skály, kamenné stavby i kovové sochy, „na všechny působí slunce, když svítí, stejně ničivě, a nebýt neméně podivuhodných opatření přírody, brzy by se rozpadly pod jemným dotekem nejnepatrnější látky ve vesmíru.“ Ale poznamenal, že „tělesa, která za denního světla prodělávají tuto změnu, mají za noci, kdy tento jev na ně už nepůsobí, schopnost vrátit se do původního stavu.“ Z toho se usoudilo, že „anorganický svět potřebuje hodiny tmy právě tak, jako víme, že říše organická potřebuje noc a spánek.“ Dokonce ani měsíc nesvítí každou noc, nýbrž ustupuje tmě.

Nechtěl bych, aby každý člověk nebo každá část člověka byla kultivována, jako bych nechtěl, aby byla kultivována každá měřice země: část ať je obdělávaným polem, ale větší část ať je loukou a lesem a ať slouží nejen přímému užitku, ale ať připravuje půdu pro vzdálenou budoucnost ročním tlením rostlinstva, které žije.

Jsou ještě jiná písnička, kterým by se dítě mělo učit, než ta, která vynalezl Kadmos. Španělé mají dobrý výraz pro toto divoké a šeré vědění, *grammática parda*, žlutohnědá mluvnice, jakýsi přirozený důvtip odvozený od téhož leoparda, o němž jsem se zmiňoval.

Slyšeli jsme o Společnosti pro šíření užitečných vědomostí. Říká se, že vědění je moc a podobně. Myslím, že je stejně zapotřebí Společnosti pro šíření užitečných nevědomestí, což bychom nazvali krásným věděním, věděním užitečným ve vyšším smyslu: neboť co je většina našeho vychvalovaného takzvaného vědění než domýšlivost, že něco víme, která nás olupuje o výhodu naší skutečné nevědomestí? Co nazýváme věděním, je často naše praktická nevědomest a nevědomest je naše nepřítomné vědění. Po dlouhá léta trpělivé píle a čtení novin - neboť co jiného jsou vědecké knihovny než hromady novin - si člověk hromadí myriády fakt, ukládá je do paměti a pak, když se v jakémsi jasu života zatoulá ven do Velkých polí myšlenky, je jako kůň, který jde na pastvu a nechává celý svůj postroj ve stáji. Někdy bych Společnosti pro šíření užitečných vědomostí řekl: Jdi se pást! Jedla jsi dost dlouho seno. Jaro přišlo se svojí zelenou úrodou. Vždyť i krávy se před koncem května zahánějí na venkovské pastviny, ačkoli jsem slyšel o jednom zvrhlém farmáři, který držel svou krávu ve stodole a krmil ji tam senem celý rok. A tak často nakládá Společnost pro šíření užitečných vědomostí se svým dobytkem.

Lidská nevědomest je někdy nejenom užitečná, ale i krásná, kdežto lidské takzvané vědění

je mnohdy horší než neužitečné a kromě toho bývá zlé. S kým se lépe jedná - s tím, kdo o věci nic neví a ví, že nic neví, což je však hodně vzácné, anebo s tím, kdo o ní skutečně něco ví, ale myslí si, že ví všechno?

Moje touha po vědění je občasná, ale moje touha koupat hlavu v ovzduší neznámém mým nohám je trvalá a stálá. To nejvyšší, čeho můžeme dosáhnout, není vědění, nýbrž sympatie k inteligenci. Víím, že toto vyšší vědění se nerovná ničemu určitějšímu než novému a velkému překvapení z náhlého odhalení, že všechno, co jsme předtím nazývali věděním, je nedostatečné, objev, že je více věcí na nebi i na zemi, než o kterých sníme ve své filosofii. Je to ozáření mlhy sluncem. Člověk nemůže vědět v žádném vyšším smyslu než v tomto, tak jako se nemůže dívat klidně a beztrpně do tváře slunci. „Neuvidíš to, kde vidíš jednotlivosti,“ praví chaldejská věštba.

Je něco otrockého ve zvyku pátrat po zákonu, který bychom poslouchali. Můžeme studovat zákony hmoty, jak je nám libo a třeba, ale úspěšný život zákon nezná. Objev zákona, který nás zavazuje tam, kde jsme dříve o žádné závaznosti nevěděli, je jistě objev neblahý. Žij volně, dítě mlhy - vzhledem k vědění jsme všichni děti mlhy. Člověk, který si dovolí žít svobodně, je povznesen nad všechny zákony čistotou svého

vztahu k tvůrci zákonů. „Jen to je skutečnou povinností,“ praví Višnu Purana, „co nás nezotročuje; jen to je věděním, co nás osvobozuje; každá jiná povinnost je dobrá pouze pro únavu, každé jiné vědění je pouze obratnost keklřfe.“

Je pozoruhodné, jak málo událostí a krizí je v našich dějinách, jak málo zběhlé jsou naše duše, jak málo zkušeností jsme měli. Rád bych byl ujištěn, že se vyvíjím rychle a bujně, ačkoli sám můj vývoj tento tupý klid duše znepokojuje, ačkoli při tom musím zápasit po dlouhé, temné, vlhké noci a soumraky. Bylo by dobře, kdyby život každého z nás byl třeba i božskou tragédií, místo aby byl touto všední komedií nebo fraškou. Zdá se, že Dante, Bunyan i jiní byli ve své duši vycvičenější, než jsme my; byli vzděláni kulturou, k níž naše školy nepřihlížejí. I Mohamed, třeba mnozí při jeho jméne věští, měl proč žít, ba proč umřít mnohem spíše, než máme zpravidla my.

Když ve vzácných chvílích navštíví člověka nějaká myšlenka a on snad právě kráčí podél trati, pak opravdu jedou vlaky kolem a on je neslyší. Ale brzy, podle nějakého nelítostného zákona, jde kolem náš život a hluk vlaků se vrací.

*Jemný vánku neviděně vanoucí,
sklánějící bodláky kol bouřné Loiry,
pouhňče větrných roklin,
proč opustil jsi mé ucho tak brzy?*

Zatímco téměř všichni lidé cítí půvab přitahující je ke společnosti, někteří jsou mocně přitahováni přírodou. Ve svém působení na přírodu zdají se mi pak lidé valnou většinou - přes všechna svá umění - být nižší než zvířata. Nebývá to krásný poměr, jako je tomu u zvířat. Jak málo dovedeme ocenit krásu krajiny! Dověděli jsme se, že Řekové nazývali svět κόσμος, Řád, Krása, ale nevidíme jasně proč, nanejvýš to oceňujeme jako pouhou filosofickou zvláštnost.

Co se mne týče, cítím, že vzhledem k přírodě žiji jakýmsi pomezním životem, na okraji světa, do kterého činím pouze příležitostné a krátké loupežné vpády, a moje vlastenectví a věrnost vůči státu, na jehož území se uchyluji, jsou vlastenectví a věrnost nájezdníka. Do života, který nazývám přirozený, šel bych rád třeba za bludičkou nemyslitelnými močály a bažinami, ale žádný měsíc, ani žádná světluška mi k němu neukázaly cestu. Příroda je tak nesmírná a všeobjímající osobnost, že jsme nikdy neužřeli jediný z jejích rysů. Chodec přes známá pole, která se rozkládají kolem mého rodného města, se někdy přistihne na jiné zemi, než je popsána v listinách jejích majitelů, jako by to bylo na nějakém vzdáleném poli na pomezí skutečného Concordu, kde pravomoc města končí, a představa, kterou vyvolává slovo Concord, už vyvolávána není. Ty

farmy, které jsem sám přeměřoval, ty hranice, které jsem vytyčil, vypadají tak neurčitě, jako by byly v mlze; ale není chemie, která by je zachytila, mizí z povrchu skla a obraz, který malíř namaloval, prosvítá matně zespod. Svět, který je nám obecně známý, nezanechává stopy a nebude mít už žádná výročí.

Jednou odpoledne jsem šel na procházku ke Spauldingově farmě. Viděl jsem zapadající slunce, osvětlující protější stranu krásného sosnového lesa. Jeho zlaté paprsky se rozptylovaly mezi stromy jako v nějakém honosném sále. Měl jsem dojem, jako by se nějaká stará, nadmíru vynikající a skvělá rodina usadila zde, v té části země zvané Concord, rodina nině neznámá, již slunce sloužilo, která nechodila do venkovské společnosti, kterou nikdo nenavštěvoval. Viděl jsem vzadu skrze les jejich park, jejich sady na Spauldingově klikvové louce. Borovice, jak rostly, jim opatřily štíty. Jejich dům nebylo vidět; prorůstaly jím stromy. Nevím, zda jsem slyšel zvuky tlumené veselosti nebo ne. Zdálo se, že se opírají o sluneční paprsky. Měli syny a dcery. Daří se jim docela dobře. Vozová cesta, která vede přímo jejich síní, je ani v nejmenším nevyvádí z klidu, je jako bahnitě dno kaluže, které je někdy vidět nebem, jež se v ní odráží. O Spauldingovi nikdy neslyšeli a nevědí, že je to jejich soused,

a přece jsem ho slyšel pískat, když projížděl se svým spřežením domem. Nic se nevyrovná klidu jejich života. Jejich erbem je prostě lišejnák. Viděl jsem jej namalovaný na smrcích a dubech. Jejich podkroví je ve vrcholech stromů. Politikou se nezabývají. Není tam pracovní ruch. Ne pozoroval jsem, že by tkali nebo předli. Ale když se vítr ztišil a nebylo už nic slyšet, zaznamenal jsem sladký hudební bzukot tak jemný, jak je jen možné si představit - jako v květnu ze vzdáleného úlu - snad to byl zvuk jejich myšlení. Neměli zbytečné myšlenky a nikdo zvenčí nemohl vidět, co dělají, neboť jejich práce nebyla vtěsnána do suků a porostů.

Je však těžké připomenout si je. Mizí mi neodvolatelně z paměti i teď, když to říkám a snažím se přivolat je zpátky a vzpomenout si na ně. Teprve po dlouhé a usilovné námaze připomenout si své nejlepší myšlenky, shledávám, že jsem s nimi opět v těsném soužití. Nebyť rodin, jako je tato, myslím, že bych se z Concordu odstěhoval.

Říkáváme v Nové Anglii, že nás každoročně navštěvuje stále méně holubů. Naše lesy jim nedávají dost žaludů a bukvic. Tak, zdá se, navštěvuje každého dorůstajícího člověka rok od roku stále méně myšlenek, protože háj v našich duších je zpustošen - prodán, aby živil zbytečné ohně ctižádosti, anebo poslán na pilu; už není skoro

ani větvička, na kterou by usedly. Už s námi netvoří, ani nepůsobí. Snad za blahodárnější roční doby přelétne přes krajinu naší duše slabý stín, vržený *křídly* nějaké myšlenky za jejího jarního nebo podzimního stěhování, ale hledíce vzhůru, nedovedeme podstatu myšlenky samé odhalit. Z našich okřídlených myšlenek se stala drůbež. Už se nevznášejí do oblak, a dosahují pouze šanghajské nebo kočičínské velikosti. Těch *pří-jem-ných myšlenek*, těch *pří-jem-ných lidí*, o kterých slyšíte!

Lneme příliš k zemi, jak zřídka stoupáme! Zdá se mi, že bychom se mohli povznést o něco výše. Mohli bychom alespoň vylézt na strom. Zachtělo se mi kdysi vylézt na strom. Byla to vysoká bílá sosna na vrcholu kopce, a ačkoli jsem se hodně zasmolil, stálo to opravdu za to, neboť jsem na obzoru objevil nová pohoří, která jsem nikdy předtím neviděl - o tolik víc země a nebe. Byl bych mohl chodit kolem paty toho stromu i sedmdesát let, a nebyl bych je spatřil. Ale především jsem objevil kolem sebe - bylo to koncem června - jen na koncích nejvrchnějších větví, několik malinkých a jemných červených kuželovitých kvátků - úrodný květ bílé sosny vzhlížejíci k nebi. Nejvrchnější špičku jsem rovnou odnesl do vsi a ukázal ji cizím porotcům - byl právě soudní týden - i farmářům, dřevařům, drvoštěpům a lovcům, a ani

jeden z nich neviděl dosud něco takového, divili se tomu jako spadlé hvězdě. Tak také staří stavitelé končili své práce na vrcholu sloupů stejně dokonale jako na nižších a viditelnějších částech. Od počátku rozestírá příroda drobnou lesní květu jenom k nebesům, nad hlavami lidí a nepozorovatelně. Vidíme pouze ty květiny, které jsou pod našima nohama na loukách. Sosny rozvíjejí své jemné květy na nejvyšších větvích lesa každé léto už věky, jak nad hlavami rudých dětí přírody, tak i bílých, ale sotva je kdy viděl některý farmář nebo lovec v té krajině.

Ale hlavně: nemůžeme si dovolit nežít v přítomnosti. Ten, kdo neztrácí ani chvíli plynoucího života vzpomínáním na minulost, je pozeňnaný nade všechny smrtelníky. Dokud naše filosofie neuslyší kokrhát kohouta u každé stodoly po celém obzoru, je opozdílá. Ten zvuk nám obyčejně připomíná, že ve svých zaměstnáních a myšlenkových zvycích rezavíme a zastaráváme. Jeho filosofie sahá k době současnější než naše a upozorňuje nás na novější zákon - evangelium přítomné chvíle. Neopozdíl se, časně vstal a zůstal už vzhůru a být tam, kde je on, znamená přijít včas a stát v nejpřednější řadě času. Oslavit tento poslední okamžik času je výraz zdraví a důkladnosti přírody, chloubou celého světa, zdravotnost pramene vyrazivšího ze země, nový zdroj Múz. Tam, kde žije, nebyl přijat žádný zákon proti

uprchlým otrokům. Kdo nezradil mnohokrát svého mistra od doby, co naposled slyšel ten zpěv?

Cena zpěvu toho ptáka je v tom, že v sobě nemá naprosto žádný smutek. Pěvec nás snadno pohne k slzám nebo k smíchu, ale kde je ten, kdo v nás vzbudí čistou jitrní radost? Když ve smutné náladě slyším kohoutka kokrhajícího daleko či blízko, přerušujícího nedělní posvátné ticho naší lesní cesty nebo možná bdícího v domě smutku, myslím si: „Buď jak buď, jednomu z nás je dobře,“ a s náhlým vzkypěním citů zase přicházím k sobě.

Nedávno v listopadu jsme měli pozoruhodný západ slunce. Kráčeli jsme loukou, kde vyvěral potůček, když slunce posléze; právě před západem, dospělo po chladném šedém dni k jasné vrstvě na obzoru a měkounké, přejasně jitrní světlo dopadlo na suchou trávu, na kmeny stromů protějšího obzoru i na listy dubového mlází na stráni, zatímco naše stíny se táhly daleko přes louku na východ, jako bychom byli jedinými zrny prachu v jeho paprscích. Bylo to takové světlo, jaké bychom si ještě před chvílkou nedovedli představit, a také vzduch byl tak teplý, že nic nechybělo tomu, aby louka byla hotovým rájem. A když jsme uvázili, že to není jev ojedinělý, který už se nikdy nevrátí, nýbrž že se bude opakovat vždy a stále po nekonečný počet večerů a že bude

těšit a uklidňovat i to nejopozdilejší dítě, které tudy půjde, bylo to ještě nádhernější.

Slunce zapadá na nějaké odlehlé louce, kde už není vidět ani dům, se vši slávou a nádherou, jakou zahrnuje města, a snad jako nezapadalo nikdy předtím, zapadá tam, kde je jenom osamělý pilich, kterému zlatí křídla, nebo kde jen ondatra vykukuje ze své skrýše; tam je nějaký černě žilkovaný potůček uprostřed bažiny, který se právě začíná vinout a točí se pomalu kolem hnjícího pařezu. Kráčeli jsme ve světle tak čistém a jasném, zlatícím uschlou trávu a listí, tak měkce a klidně jasném, že mi došlo, že jsem se nikdy nekoupal v takovém zlatém proudu bez jakéhokoli zavlnění nebo zašumění. Západní strana každého lesa a stráně zářila jako pomezí elysia a slunce za našimi zády jako by bylo laskavým pastýřem ženoucím nás večer domů.

Tak tedy putujeme do Svaté země, až jednoho dne slunce zazáří jasněji než kdy jindy, zazáří snad do našich duší a srdcí a rozjasní celý náš život velkým probouzejícím světlem tak teplým, klidným a zlatým jako na podzimní stráni.

* * *

Tento esej byl poprvé otištěn v *The Atlantic Monthly* v roce 1862, v roce autorovy smrti.

Henry David Thoreau
Chůze

Edice „S sebou“ - svazek 13.

Vydalo nakladatelství „Zvláštní vydání...“
Čestmír Kocar, Údolní 21, 602 00 Brno

Původní překlad Zdeňka Franty z r. 1925
s originálem publikovaným v knize
Walden and other writings
of H. D. Thoreau (New York 1937)
srovnala a upravila Andrea Poláčková.

Ilustrace Vincent van Gogh & Čestmír Kocar.

Vytiskla tiskárna v Rozstání (okres Prostějov).

L. P. 1995

36